

**Individuele ervaring van leefklimaat en alliantie op een residentiële
leefgroep en de invloed hiervan op agressie**

“A favourable group climate doesn't "just happen." Good group living is achieved.”

Ruth Cunningham 1948

Masterscriptie Kinder- en Jeugdpsychologie

M.R. Heesterbeek (Madelief) 3673782

Begeleid door: mw. dr. A Oosterwegel (Universiteit van Utrecht) en mw. E. Strijbosch (Juzt)

Tweede beoordelaar: mw. dr. M.L. Broekhuizen

Datum: 4 juli 2015

Voorwoord

Voor u ligt de masterscriptie ‘Individuele ervaring van leefklimaat en alliantie op een residentiële leefgroep en de invloed hiervan op agressie’. Middels deze scriptie rond ik mijn master Kinder- en Jeugdpsychologie aan de Universiteit van Utrecht af.

Tijdens mijn master heb ik stage gelopen bij de daghulp van jeugdzorginstelling Juzt. Hier hoorde ik over het meerjarenproject ‘Jij mag er zijn’ op de residentiële jeugdzorg groepen van Juzt. Hoewel ik tijdens mijn stage niet direct verbonden was aan de residentiële jeugdzorg, was ik erg nieuwsgierig naar deze manier van behandelen. Ik wist nog weinig over de behandeling binnen de vier muren van een leefgroep en vond het interessant om middels dit project onderzoek te kunnen doen naar deze manier van behandelen en het effect hiervan op de jeugdigen. Door gebruik te maken van de onderzoeksdata die middels dit meerjarenproject zijn verzameld heb ik getracht een bijdrage te leveren aan de implementatie van wetenschappelijk onderzoek in de praktijk.

Graag wil ik van dit voorwoord gebruik maken om Annerieke Oosterwegel te bedanken voor het begeleiden van mijn masterscriptie vanuit de Universiteit van Utrecht en voor haar (realistische) input en advies. Ik had grootse plannen voor het onderzoek en het was daarbij fijn dat iemand me hielp bij het realistisch nadenken over mijn onderzoeksopzet en data. Daarnaast wil ik Eefje Strijbosch bedanken voor de begeleiding van mijn masterscriptie vanuit Juzt en voor haar enthousiasme en betrokkenheid bij het project en mijn onderzoek. Beiden wil ik graag bedanken voor de feedback die zij mij gaven op mijn stukken. Zonder deze hulp en zonder het meedenken van mijn vader, Hans Heesterbeek, en de aanmoedigingen van mijn moeder, Marion van der Meulen, had ik mijn scriptie waarschijnlijk niet tot het eindresultaat kunnen brengen zoals het nu voor u ligt.

Ik wens u veel leesplezier toe,

Madelief Heesterbeek

4 juli 2015

Samenvatting

Wanneer andere hulpvormen ontoereikend zijn kan behandeling aan jeugdigen met ontwikkelingsproblematiek geboden worden in residentiële jeugdzorg. Leefklimaat en relatie met de mentor (alliantie) zijn aspecten die de kwaliteit van deze zorg mede bepalen. Deze factoren kunnen het gedrag en de ontwikkeling van jeugdigen op een leefgroep beïnvloeden. Onderzoek suggereert dat een opener leefklimaat een positief effect heeft op het behalen van behandeldoelen en minder agressie tot gevolg heeft. Op basis van deze uitkomsten wordt bij jeugdzorginstelling Juzt getracht in leefgroepen het klimaat en de alliantie te verbeteren. Het huidige toetst of verbetering van leefklimaat en alliantie ook worden ervaren door de jeugdigen en of deze veranderingen invloed hebben op het aantal agressie-incidenten per jeugdige. Op twee momenten, met een halfjaar verschil, is de ervaring van leefklimaat en alliantie bij 143 jeugdigen in de leeftijd van 4 tot 20 jaar gemeten. Metingen van agressie-incidenten van de jeugdigen waren beschikbaar. Tegen de verwachting in bleek dat er geen verandering werd ervaren in leefklimaat en alliantie, agressie niet verminderde en ervaring van leefklimaat en alliantie de agressie in deze periode niet beïnvloedde. Het zou kunnen zijn dat er wel een effect bestaat, maar dat het effect van de verbetering pas op langere termijn zichtbaar wordt in de ervaring en agressie van de jeugdigen.

Kernwoorden: residentiële jeugdzorg, open leefklimaat, gesloten leefklimaat, alliantie, agressie.

Abstract

When other sources of help are insufficient, treatment of youths with developmental problems can be offered in residential youth care. Living group climate and the relationship with the mentor (alliance) are important aspects that determine the quality of this care. These factors have an impact on the behaviour and the development of the youths in residential care. Research suggests that a more open group climate has a positive influence on meeting treatment goals and correlates with reduced aggression. Juzt (a youth care institution) tried to make improvement in the living group climate and the alliance. The current study examines whether these improvements are noticed by the youths, and whether these improvements are of influence on the aggression they showed. Data were available on 143 youths in the age ranging from 4 to 20. Measurements were conducted at two separate moments, six months apart. A quantification of aggression incidents was available. Contrary to expectations, no differences in the experience of living group climate and alliance appeared over time. Furthermore, aggression did not diminish over time in this group. No longitudinal relation was found between living group climate, alliance and the degree of aggression. It could be

that, despite this outcome, there is in fact a relationship between these factors, but that youths do not noticed sufficient change in the short time frame of the study. More longitudinal research is recommended in order to examine whether a relationship exists, and which other factors may be of influence on de degree of aggression.

Keywords: residential youth care, open living group climate, closed living group climate, alliance, aggression.

Individuele ervaring van leefklimaat en alliantie op een residentiële leefgroep en de invloed hiervan op agressie

De problematiek van kinderen is soms dermate complex en/of de gezinsrelaties dermate verstoord dat ambulante hulp niet toereikend is. In dergelijk geval kan er gekozen worden voor (tijdelijke) uithuisplaatsing en kan het kind behandeling ontvangen in de residentiële jeugdzorg. Vaak hebben gezinnen al een lange hulpverleningsgeschiedenis voordat er een uithuisplaatsing wordt ingezet (Boendermakers, 1995). Residentiële jeugdzorg is een plek waar kinderen en jongeren (hierna 'jeugdigen' genoemd) tussen de 0 en de 23 jaar behandeling kunnen ontvangen wanneer het (tijdelijk) niet meer mogelijk is om thuis te wonen (Boendermakers, Van Rooijen, Berg & Bartelink, 2013). De problemen van de jeugdigen in de residentiële zorg kunnen sterk uiteenlopen. Vaak is er bij jeugdigen in de residentiële jeugdzorg sprake van meervoudige problematiek en komt de problematiek voor in verscheidene omgevingen (thuis, school en vrije tijd) (Van de Mortel & Valenkamp, 2011, p15). Veelal is er sprake van een combinatie van kindeigen problematiek en problematiek in het gezin.

Residentiële zorg bestaat in verschillende varianten, zo is er bijvoorbeeld variatie in het type zorg dat er geboden wordt, de grootte van de instelling en de behandelduur. Er zijn groepen waar jeugdigen (juridisch gezien) vrijwillig geplaatst worden, de zogenoemde open residentiële groepen, en groepen waar jeugdigen door een rechter verplicht geplaatst worden, de zogenoemde gesloten residentiële groepen. Vaak is de problematiek van de jeugdigen op de gesloten groepen zwaarder en wordt de kans op weglopen groter geacht. Groepen bestaan gemiddeld uit acht tot twaalf jeugdigen (Boendermakers et al., 2013). De opvoeding en ontwikkeling van de jeugdigen wordt voor een bepaalde tijd overgenomen door de pedagogisch medewerkers op de groep, en vindt plaats op de groep. Het doel van een plaatsing in een residentiële setting is zowel verzorging en opvoeding van de jeugdigen 'care', als behandeling van problematiek met interventies 'cure' (Boendermakers et al., 2013). De taak van de pedagogisch medewerkers op de groepen is hiermee tweeledig. Enerzijds is het voor de behandeling belangrijk dat er door de pedagogisch medewerkers met elk kind doelgericht wordt gewerkt aan de hand van een behandelplan. Hierbij is het van belang om niet alleen met de jeugdige samen te werken, maar ook actief de ouders bij de behandeling te betrekken. Anderzijds is het voor de ontwikkeling van belang dat de pedagogisch medewerkers op de groepen aandacht hebben voor een prettig leefklimaat op de groep en

aandacht hebben voor de relatie met individuele kinderen (Boendermakers et al., 2013; Van de Mortel & Valekamp, 2011).

Leefklimaat

Op de groep heerst een bepaald klimaat, het leefklimaat of pedagogisch klimaat genoemd. Dit klimaat is terug te zien in de gewoontes en rituelen op de groep en daarbij behorende leefregels (Van der Harten & Van Rijn, 2003). Naast dat de problematiek van de jeugdigen invloed heeft op gedrag, wordt aangenomen dat leefklimaat op de groep ook een belangrijke invloed op het gedrag heeft (Ivancevich, Konopaske & Matteson, 2011 geciteerd door Ros, Van der Helm, Wissink, Stams & Schaftenaar, 2013). Het leefklimaat wordt gevormd door en is de verantwoordelijkheid van de pedagogisch medewerkers die op de leefgroepen werken. In 1948 vond Cunningham al dat leerkrachten in de klas de toon zetten voor het groepsklimaat. De leerkracht bepaalt het interactiepatroon dat zorgt voor een bepaald type en bepaalde kwaliteit van reacties van de kinderen. Dit samen zorgt voor het groepsklimaat. De jeugdigen geven in spontaan gedrag aan welk klimaat en welke begeleiding gewenst is (Kok, 1977). De pedagogisch medewerkers creëren hiermee een leefsituatie op de groep die gunstig is voor de ontwikkeling en het welbevinden van de jeugdigen (Jongepier, 2012).

Leefklimaat is op te delen in vier factoren; 'groei', 'steun', 'sfeer' en 'repressie' (zie box 1). Deze factoren zijn afgeleid uit onderzoek naar leefklimaat in een jeugdgevangenissen (Van der Helm, Stams & Van der Laan, 2011). Met de factor 'groei' wordt de mogelijkheid tot ontwikkeling van de jeugdigen binnen de instelling bedoeld. De factor 'steun' staat voor de ondersteuning die de jeugdigen ontvangen van de pedagogisch medewerkers op de groep. Met de 'sfeer' wordt het gevoel van veiligheid op de groep en het vertrouwen tussen de jeugdigen bedoeld. De factor 'repressie' verwijst naar de machtsverhoudingen op de groep, in hoeverre de pedagogisch medewerkers consequent zijn in het uitvoeren van regels en straffen (Van der Helm, Klapwijk, Stams & Van der Laan, 2009). Met deze factoren kan er een onderscheid worden gemaakt tussen een 'open' en een 'gesloten' leefklimaat. Open leefklimaat kenmerkt zich door een gestructureerde en veilige omgeving met duidelijke regels die consequent worden nageleefd. De jeugdigen ontvangen steun van de groepsleiders en er zijn mogelijkheden tot groei. De groepsleiders zijn flexibel in het behouden van de controle (Van der Helm et al., 2009). Een gesloten leefklimaat kenmerkt zich door een gevoel van repressie, scheve machtsverhoudingen en weinig vertrouwen. De groepsleiders hebben een negatieve houding tegenover de jeugdigen en bieden weinig steun en straffen inconsequent. In

een gesloten klimaat ontstaan bij de jeugdigen gevoelens van angst, depressie en boosheid (van der Helm et al., 2009). Daarnaast leidt een gesloten leefklimaat vaak tot conflicten tussen groepsleiders en jeugdigen, competitie en afhankelijkheid, die allen samenhangen met agressie (Harvey, 2005 geciteerd uit Ros, Van der Helm, Wissink, Stams & Schaftenaar, 2013). Van der Helm (2011) concludeert dat het belangrijk is dat er getracht wordt een open klimaat te bewerkstelligen, omdat dit de meest gunstige omgeving zou bieden voor de jeugdigen om zich te ontwikkelen. Wanneer er een open klimaat heerst, bevordert dit de opvoeding, behandeling en uiteindelijk rehabilitatie van de jeugdigen. Het ervaren van een gesloten leefklimaat heeft daarentegen negatieve gevolgen voor de ontwikkeling van de jeugdigen (Van der Helm, 2011). Het is dan ook van belang dat er onderzoek gedaan wordt of deze ervaringen positief kunnen worden veranderd. Het professionele gedrag van de pedagogisch medewerkers kan bepalend zijn in het creëren van een meer open of een meer gesloten klimaat.

Groei

De factor 'groei' staat voor de mogelijkheden die de jeugdigen krijgt om zich te ontwikkelen binnen de instelling om zo te werken aan een betere toekomst buiten de instelling. De ontwikkeling van de jeugdigen vindt voor een deel plaats in de instelling. Het is daarom belangrijk dat de jeugdigen de mogelijkheid krijgen om onafhankelijkheid en autonomie te oefenen en eigen keuzes leren maken om zo voorbereid te zijn op het leven buiten de groep.

Steun

De factor 'steun' heeft betrekking op de opvoedende rol van de pedagogisch medewerker. Een belangrijk onderdeel van steun is de responsiviteit van pedagogisch medewerkers op de specifieke behoeftes van een jeugdige als individu in plaats van alleen te kijken naar de behoeftes van de groep als geheel. Daaruit vloeit voort dat de pedagogisch medewerkers moeten investeren in het opbouwen van een positieve relatie met de jeugdige, zodat de jeugdige het gevoel heeft dat de pedagogisch medewerkers te vertrouwen zijn en aandacht geven waar nodig. De pedagogisch medewerkers moeten complimenten geven wanneer de jeugdigen iets goed doen en moeten ondersteuning bieden bij problemen. Daarnaast is het belangrijk dat de regels eerlijk en voor ieder hetzelfde worden toegepast.

Sfeer

De factor 'sfeer' heeft betrekking op zowel de waarneembare omgeving op de groep als op

de relatie tussen de jeugdigen in de groep onderling. Het is belangrijk dat de groep waar de jeugdigen (tijdelijk) wonen schoon is, er frisse lucht is en genoeg daglicht. Voor een fijne sfeer op de groep is het belangrijk dat de jeugdigen elkaar respecteren en elkaar vertrouwen, zodat er bijvoorbeeld geen pesterijen ontstaan of van elkaar wordt gestolen.

Repressie

De factor ‘repressie’ heeft betrekking op de machtsverhoudingen op de groep en de manier waarop de pedagogische medewerkers de controle houden. Wanneer er sprake is van veel repressie heerst er geen duidelijke structuur op de groep, wordt er niet eerlijk gestraft en is er weinig controle of ongestructureerde controle. De jeugdigen hebben dan weinig privacy en er is een gebrek aan veiligheid op de groep.

Box 1: vier factoren van leefklimaat zoals beschreven in het artikel van Van der Helm, Stams en Van der Laan uit 2011.

Alliantie

Naast de groepsprocessen is het belangrijk dat de jeugdige één op één aandacht krijgt om te werken aan persoonlijke behandeldoelen en om in vertrouwen te kunnen praten. De relatie tussen pedagogisch medewerkers op de groep en de jeugdigen wordt vergeleken met de relatie die een therapeut ontwikkelt met zijn cliënt. Deze behandelrelatie wordt de alliantie genoemd (Bordin, 1979). In 1979 stelde Bordin welke componenten het meest van belang zijn bij de alliantie tussen therapeut en (volwassen) cliënt. Hieruit kwamen drie kernpunten van alliantie naar voren: de relatie of de band tussen de therapeut en de cliënt, het behalen van overeenstemming over behandeldoelen van de cliënt en als laatste in hoeverre therapeut en cliënt kunnen samenwerken om deze doelen te bereiken. Deze drie kernpunten worden ook wel ingedeeld in twee categorieën, namelijk de categorie ‘taak’ die gericht is op het behalen van de behandeldoelen en de categorie ‘band’ die gericht is op relatie tussen therapeut en cliënt (McLeod & Weisz, 2005). Er is meermaals bewezen dat alliantie in een therapeutische setting bij volwassenen gemiddeld positief samenhangt met het behalen van behandeldoelen (Horvath, Del Re, Flückiger & Symonds, 2011). Deze samenhang is consistent en niet afhankelijk van het type therapie of problematiek (Martin, Garske & Davis, 2000). De alliantie blijkt ook bij jeugdigen een belangrijke factor te zijn die bijdraagt aan het behalen van behandeldoelen (Carr, 2009; Harder, Knorth & Kalverboer, 2013; McLeod & Weisz, 2005). Vooral bij jeugdigen blijkt de relatie met de therapeut sterk van belang gezien het feit dat jeugdigen vaak zelf de problemen niet inzien, niet open staan voor verandering en in

conflict zijn met hun ouders (Shirk & Karver, 2003). Deze onderzoeken bestaan echter enkel uit correlatieve onderzoek in de therapeutische setting.

Roest en collega's (2014) stellen dat alliantie in de jeugdzorg waarschijnlijk anders is dan alliantie in de (volwassen) therapeutische zorg, zoals beschreven door Bordin (1979) en McLeod en Weisz (2005). Het kind heeft in de residentiële zorg namelijk te maken met meerdere pedagogische medewerkers die niet alleen de behandeling verzorgen maar ook de verantwoordelijkheid voor de verzorging en de opvoeding van de jeugdigen dragen (Roest, Van der Helm, Strijbosch, Van Brandenburg & Stams, 2014). Elke jeugdige krijgt één van deze pedagogisch medewerkers als mentor toegewezen. Deze mentor is de vertrouwenspersoon van de jeugdige en onderhoudt daarnaast het contact met de ouders van deze jeugdige. De relatie tussen de mentor en de jeugdige wordt in deze setting aangeduid als de alliantie. Uit een meta-analyse van Harder (2011) blijkt dat een positieve relatie tussen de pedagogisch medewerkers op de groep en jeugdige voorspellend is voor een positieve behandeluitkomst.

Agressie

Eén van de problemen die zich voor kan doen in de residentiële jeugdzorg is agressie (Jongepier 2012). Met name in de gesloten residentiële jeugdzorg, waar jeugdigen gedwongen geplaatst zijn en weinig bewegingsvrijheid hebben, komt agressie geregeld voor (Jongepier, 2012). Deze agressie-incidenten hebben tot gevolg dat er inperkende maatregelen nodig zijn om de veiligheid op de groep, voor zowel de jeugdigen als de medewerkers, te kunnen behouden (Jongepier, 2012). Agressie wordt aangeduid als elk gedrag dat wordt uitgevoerd met de directe bedoeling om schade te veroorzaken (Anderson & Bushman, 2002). Hieronder wordt zowel fysieke agressie zoals slaan, schoppen en vernielen als verbale agressie zoals schelden en bedreigen verstaan.

Agressie op kinderleeftijd blijkt een voorspeller voor later antisociaal gedrag (Huesmann, Eron, Lefkowitz & Walder, 1984). Loeber en Stouthamer-Loeber (1998) stellen dat meermaals uit onderzoek is gebleken dat wie in de kinderleeftijd veel agressie vertoont, later meer risico loopt op drugsgebruik, criminaliteit en werkloosheid. Agressie in kinderleeftijd is daarnaast een grote voorspeller voor de hoeveelheid geld die een individu de maatschappij later gaat kosten, bijvoorbeeld in de vorm van behandeling (Scott, Knapp, Henderson & Maughan, 2001).

Voorgaand onderzoek naar leefklimaat alliantie en agressie

Uit onderzoek in een jeugdgevangenis is gebleken dat een open groepsklimaat negatief samenhangt met agressie (Van der Helm, Stams, Van Genabeek & Van der Laan, 2012). Daarnaast vonden onderzoekers in een psychiatrische instelling voor volwassenen ook dat hoe opener het leefklimaat werd ervaren, hoe minder agressie-incidenten er later werden gerapporteerd (Ros et al. 2013). Ros en collega's (2013) zijn waarschijnlijk één van de eerste die logitudinaal onderzoek hebben uitgevoerd naar de relatie tussen leefklimaat en agressie. Hierbij werd leefklimaat op twee momenten gemeten en werd onderzocht of de agressie in de periode na het meetmoment samenhangt met de eerdere beoordeling van het leefklimaat.

Kenmerken van een gesloten leefklimaat zoals, afhankelijkheid, competitie en conflicten blijken samen te gaan met meer agressie (Harvey, 2005 geciteerd uit Ros et al, 2013). Over de relatie tussen gesloten leefklimaat en agressie worden gemixte resultaten gevonden. Zo werd er in Nederland gevonden dat het ervaren van een gesloten leefklimaat niet samenhangt met een verhoogde hoeveelheid agressie (Van der Helm et al., 2011; Ros et al., 2013). Daarentegen werd door een deel van dezelfde onderzoekers in Duitsland gevonden dat een gesloten leefklimaat juist wel samenhangt met meer agressie-incidenten in jeugdgevangenis (Heynen, Van der Helm, Cima, Stams & Kortebrits, submitted). Dit verschil in bevindingen zou kunnen liggen aan de verschillen in de doelen van de rehabilitatie in beide landen.

Veel onderzoek naar de relatie tussen leefklimaat en agressie is uitgevoerd ofwel in gevangnissen ofwel in psychiatrische instellingen, en veelal bij volwassenen. Daarnaast is het meeste onderzoek dat heeft plaatsgevonden naar de relatie tussen leefklimaat en agressie correlatieel onderzoek. Er is nog weinig onderzoek uitgevoerd naar de longitudinale relatie tussen leefklimaat en agressie in de residentiële jeugdzorg.

Literatuuronderzoek naar de relatie tussen alliantie en agressie leverde helaas weinig op. Mogelijk is dit te verklaren door het feit dat er überhaupt nog weinig onderzoek is gedaan naar alliantie in de residentiële jeugdzorg (Harder, 2011). De alliantie tussen mentor en kind blijkt samen te hangen met het ervaren van een open leefklimaat in een residentiële setting (Roest et al., 2014).

Het huidige onderzoek

Omdat er nog weinig bekend is over de invloed van de ervaring van leefklimaat en alliantie over tijd op agressie in de residentiële jeugdzorg, zal hier in het huidige onderzoek de focus op liggen. In het huidige onderzoek staat de volgende onderzoeksvraag centraal: is de

verandering in individuele ervaring van leefklimaat en alliantie op een residentiële leefgroep van invloed op de verandering in de hoeveelheid vertoonde agressie?

Om deze relatie te onderzoeken wordt onderzoek uitgevoerd op de leefgroepen van Jutz, waar sinds 2012 door middel van het meerjarenproject 'Jij mag er zijn' getracht wordt om het leefklimaat op de groepen en de alliantie tussen mentor en jeugdige te verbeteren (Strijbosch & Van Dam, 2015). Dit gebeurt aan de hand van de door eerder onderzoek gevonden kenmerken van een goed leefklimaat en een goede alliantie. Onderzocht wordt of de jeugdigen hierdoor ook daadwerkelijk het leefklimaat en de relatie met de mentor als positiever ervaren. Verwacht wordt dat de ervaring van het open leefklimaat verbetert over tijd (hypothese 1) evenals de ervaring van de alliantie (hypothese 2). Verwacht wordt dat er minder kenmerken van een gesloten leefklimaat worden ervaren door de jeugdigen (hypothese 3). Hierbij wordt gekeken naar verschillen tussen de leeftijdsgroepen aangezien de leeftijden binnen de onderzochte groep sterk uiteen lopen.

Van alle jeugdigen zijn in de tijd dat ze verblijven/verbleven in de residentiële jeugdzorg agressie-incidenten bijgehouden. Onderzocht wordt of het ervaren van een verbetering van het leefklimaat en de alliantie met de mentor invloed heeft op verandering in de hoeveelheid agressie-incidenten. Aan de hand van eerder onderzoek van Ros en collega's (2013) en Van der Helm en collega's (2011) wordt verwacht dat de ervaringen van open leefklimaat en alliantie negatief zullen samenhangen met de hoeveelheid agressie en dat de ervaring van gesloten leefklimaat positief zal samenhangen met agressie. Als aanvulling hierop wordt verwacht dat verbetering in individuele ervaring van open leefklimaat invloed heeft op een vermindering in aantal agressie-incidenten per jeugdige (hypothese 4). Eveneens wordt verwacht dat verbetering in de individuele ervaring van de alliantie met de mentor invloed heeft op een vermindering in het aantal agressie-incidenten per jeugdige, aangezien blijkt dat open leefklimaat en alliantie met elkaar samenhangen (hypothese 5) (Roest et al., 2014). Over de invloed van gesloten leefklimaat op agressie zijn gemixte resultaten gevonden, maar gezien het feit dat de kenmerken van gesloten klimaat samenhangen met agressie (Harvey, 2005 geciteerd uit Ros et al, 2013) wordt er verwacht dat het ervaren van een vermindering van gesloten leefklimaat samenhangt met het verminderen van aantal agressie-incidenten (hypothese 6).

Methode

Participanten

Setting. Het huidige onderzoek werd uitgevoerd op zowel de open als de gesloten jeugdzorggroepen van Juzt, een organisatie voor jeugd en opvoedhulp in West-Brabant. Open en gesloten refereert in dit geval aan het juridische kader van de zorg en niet aan het groepsklimaat. Het huidige onderzoek borduurt voort op het eerder genoemde meerjaren onderzoek 'Jij mag er zijn' van Juzt. Elk half jaar in de periode van 2012 tot en met 2014 werden leefklimaat- en alliantievragenlijsten afgenomen bij de jeugdigen op de groepen. Na dit onderzoek zijn de metingen van leefklimaat en alliantie voortgezet tot op heden. In het huidige onderzoek wordt gebruik gemaakt van deze dataset.

Steekproef. Om het verschil in de beleving van leefklimaat en alliantie te kunnen onderzoeken is het van belang dat er per participant tenminste twee metingen zijn uitgevoerd. Het is hierbij van belang dat er bij alle proefpersonen een gelijke periode is tussen de twee meetmomenten. Daarnaast moeten van alle proefpersonen agressiemetingen beschikbaar zijn die met eenzelfde regelmaat wordt bijgehouden.

Er zijn 143 jeugdigen die voldoen aan deze criteria binnen de bestaande metingen en deze werden allen meegenomen in dit onderzoek. Onder de 143 jeugdigen zijn 89 jongens (62.2%) en 54 meisjes. De gemiddelde leeftijd van de jeugdigen ten tijde van het invullen van het eerste meetmoment was 11.60 jaar oud ($SD = 4.00$). De jongste participant was op dat moment 4 jaar oud en de oudste participant was 19 jaar oud. De jeugdigen zijn verdeeld over drie leeftijdscategorieën, waarbij de leeftijdsgrenzen van de vragenlijsten werden gehanteerd. In de oudste categorie vallen de jeugdigen vanaf 15 jaar en ouder ($N = 40$). In de middelste categorie vallen de jeugdigen van 8 tot 15 jaar ($N = 74$). In de jongste categorie vallen de jeugdigen in de leeftijd 4 tot 8 jaar ($N = 29$). Van alle jeugdigen die meededen aan dit onderzoek vertoonden 61.5% agressie op de groep ten tijde van het onderzoek.

Instrumenten

Om de ervaringen van de jeugdigen op het gebied van leefklimaat en alliantie te meten is gebruik gemaakt van vragenlijsten, welke per leeftijdscategorie zijn aangepast aan het (cognitieve) ontwikkelingsniveau van de jeugdigen zoals hierboven beschreven. Om de vragenlijsten aan te laten sluiten bij de drie leeftijdscategorieën zijn de items soms versimpeld voor de jongere leeftijdsgroepen en zijn sommige items aangepast om aan te sluiten bij leeftijdsadequate problemen. De vragenlijsten over het leefklimaat en de vragenlijsten over de

alliantie zijn in de praktijk samengevoegd tot één bestand die in zijn geheel werd afgenomen bij de jeugdigen. De interne consistentie van de losse vragenlijsten is gemeten aan de hand van Cronbach's alpha¹.

Leefklimaat 15 jaar en ouder. Om leefklimaat te meten is gebruik gemaakt van de PGCI, 'Prison Group Climate Instrument' (Van der Helm et al., 2011). Deze vragenlijst meet het leefklimaat op basis van de vier schalen van leefklimaat: 'groei', 'steun', 'sfeer' en 'repressie' zoals eerder besproken. De schalen groei, steun en sfeer vormen samen 'open leefklimaat' en de factor repressie vormt 'gesloten leefklimaat'.

De PGCI meet het leefklimaat voor jeugdigen van 15 jaar en ouder. De vragenlijst bestaat uit 36 items waar kinderen op basis van een vijf-punts Likertschaal antwoord geven op stellingen. Hierbij staat score 1 voor '*helemaal niet van toepassing*' en score 5 voor '*helemaal wel van toepassing*'. Elk item behoort tot één van de factoren van leefklimaat. De factor groei (acht items) bestaat uit items als: '*Ik leer hier de juiste dingen*'. De factor steun (12 items) bestaat uit items als: '*De groepsleiders behandelen mij met respect*'. De factor sfeer (zeven items) bestaat uit items als: '*We vertrouwen elkaar hier*'. De factor repressie (negen items) bestaat uit items als: '*Je moet hier toestemming vragen voor alles*'.

De interne consistentie van de factor steun is Cronbach's $\alpha = .91$, van de factor groei is Cronbach's $\alpha = .85$, van de factor sfeer is Cronbach's $\alpha = .88$ en van de factor repressie is Cronbach's $\alpha = .70$. Deze bleken allen betrouwbaar.

De factoren steun, groei en sfeer vormen, zoals eerder genoemd, samen de schaal open klimaat. Aangezien de scores op de factoren niet normaal verdeeld waren, is aan de hand van een Spearman's Rho correlatie onderzocht of de factoren inderdaad voldoende samenhangen om deze samen te voegen tot één schaal. Alle factoren hangen significant met elkaar samen met correlaties tussen de $\rho = .56$ en $\rho = .74$, beiden bij $p < .01$. De factor repressie vormt, zoals eerder genoemd, de schaal gesloten leefklimaat. Na samenvoegen van de factoren groei, steun en sfeer tot de schaal open leefklimaat is interne consistentie van de schaal acceptabel met Cronbach's $\alpha = .94$.

Leefklimaat 8 tot 15 jaar. Om leefklimaat te meten bij jeugdigen tussen de 8 en de 15 jaar is gebruik gemaakt van de GCIC 8-15 (Strijbosch, Van der Helm, Van Brandenburg, Mecking,

---

¹ In het algemeen wordt een ondergrens van $\alpha = .70$ aangehouden als betrouwbaar (Field, 2009), echter een ondergrens van $\alpha = .60$ geldt in de sociale wetenschappen en in explorierend onderzoek als acceptabel (Hair, Black, Babin, Anderson & Tatham, 2006), en deze grens is in het huidige onderzoek aangehouden.

Wissink, & Stams, 2013), welke is afgeleid van de PGCI zoals hierboven beschreven. De GCIC 8-15 bestaat uit 14 vragen waar kinderen eveneens op basis van een vijf-punts Likertschaal antwoord geven op stellingen. Hierbij staat score 1 voor *'helemaal niet van toepassing'* en score 5 voor *'helemaal wel van toepassing'*. Een deel van de stellingen meet in hoeverre het klimaat als 'open' wordt beschouwd en een deel van de stellingen meet in hoeverre het klimaat als 'gesloten' wordt beschouwd. 'Open' klimaat (negen items) bestaat uit items als: *'Ik kan hier iedereen vertrouwen'*. 'Gesloten' klimaat (vijf items) bestaat uit items als: *'De groepsleiding heeft het vaak te druk voor mij'*.

Voor beide vormen van klimaat is de betrouwbaarheid van de schaal onderzocht. De interne consistentie van de subschaal open klimaat is Cronbach's $\alpha = .90$ en van de subschaal gesloten klimaat is Cronbach's $\alpha = .64$. Deze bleken beiden acceptabel.

Leefklimaat 4 tot 8 jaar. Om leefklimaat te meten bij jeugdigen van 4 tot 8 jaar is gebruik gemaakt van de GCIC 4-8 (Strijbosch et al., 2013), eveneens afgeleid van de PGCI zoals hierboven beschreven. De GCIC 4-8 bestaat uit 20 vragen. In tegenstelling tot de PGCI en de GCIC 8-15 bestaat de GCIC 4-8 uit vragen in plaats van stellingen en kunnen de kinderen op basis van een drie-punts Likertschaal antwoord geven op deze vragen in plaats van op een vijf-punts Likertschaal. Hierbij staat de 1 voor *'niet waar'*, 2 voor *'beetje waar'* en de 3 voor *'waar'*. Deze antwoordmogelijkheden worden ondersteund door duimen die respectievelijk omlaag, naar de zijkant en omhoog wijzen. Net als bij de GCIC 8-15 meet een deel van de items in hoeverre het klimaat als 'open' wordt beschouwd en een deel van de items in hoeverre het klimaat als 'gesloten' wordt beschouwd. 'Open' klimaat (negen items) bestaat uit items als: *'Als je iets leuks wilt vertellen, luistert de groepsleiding dan?'*. 'Gesloten' klimaat (11 items) bestaat uit items als: *'Ben je bang op de groep?'*. De interne consistentie van de schaal open klimaat is Cronbach's $\alpha = .61$ en de subschaal gesloten klimaat is Cronbach's $\alpha = .65$. Deze bleken beiden acceptabel.

Om de uitkomsten van deze leeftijdscategorie met een drie-punts Likertschaal te kunnen vergelijken met de leeftijdscategorieën met een vijf-punts Likertschaal worden de antwoorden omgecodeerd, een score van 1 op een item is omgecodeerd naar 1, score van 2 is omgecodeerd naar 3 en score van 3 is omgecodeerd naar 5. Op deze manier is de antwoordspreiding even groot en kunnen de gemiddelden met elkaar vergeleken worden.

Alliantie 15 jaar en ouder. De alliantie, de samenwerkingsrelatie die het kind ervaart met zijn mentor op de groep, is bij jeugdigen van 15 jaar en ouder gemeten door middel van de TASC-

R, Therapeutic Alliance Scale for Children - Revised (Accurso, Hawley & Garland, 2013). De vragenlijst meet hoe de relatie tussen kind en therapeut door het kind wordt ervaren. Deze vragenlijst is vertaald naar het Nederlands en toegespitst op kind en mentor in plaats van op kind en therapeut. De vragenlijst bestaat uit 12 stellingen over de relatie met de mentor en maakt gebruik van een vijf-punts Likertschaal, waarbij de antwoordmogelijkheden variëren van 1 = 'helemaal niet van toepassing' tot 5 = 'helemaal wel van toepassing'. De TASC-R bestaat uit stellingen als: 'Samen met mijn mentor kan ik aan mijn problemen werken'. De interne consistentie van de vragenlijst bleek acceptabel met Cronbach's $\alpha = .94$.

Alliantie 8 tot 15 jaar. De alliantie bij kinderen van 8 tot 15 jaar is gemeten aan de hand van de CAQ, Children's Alliance Questionnaire (Roest et al., 2014). Deze vragenlijst is afgeleid van de WAI-S, Working Alliance Inventory - Short Form (Tracey & Kokotovic, 1989). Deze vragenlijst meet de kernpunten van alliantie zoals geformuleerd door Bordin (1979): relatie tussen cliënt en therapeut, overeenstemming op gebied van behandeldoelen en samenwerking. De CAQ bestaat uit negen vragen, hierbij wordt antwoord gegeven op verschillende stellingen waarbij de relatie met hun mentor centraal staat. Op deze stellingen kunnen kinderen een antwoord geven tussen 1 = 'helemaal niet van toepassing' en 5 = 'helemaal wel van toepassing'. Een voorbeelditem van de CAQ is: 'Mijn mentor helpt mij om mijn doelen te halen'. De interne consistentie van de vragenlijst bleek acceptabel met Cronbach's $\alpha = .91$.

Alliantie 4 tot 8 jaar. De alliantie wordt bij kinderen van 4 tot 8 jaar eveneens gemeten aan de hand van de CAQ (Roest et al., 2014), alleen zijn de stellingen in de vragenlijst voor 8 tot 15 jaar veranderd in vragen die aangepast zijn aan het ontwikkelingsniveau van de jeugdigen tussen de 4 en de 8 jaar. De CAQ bestaat uit tien items waarbij antwoord gegeven kan worden op een drie-punts Likertschaal, hierbij staat 1 voor 'niet waar', 2 voor 'beetje waar' en de 3 voor 'waar', net als in de GCIC 4-8 ondersteund door duimen. Een voorbeeld item van de CAQ 4 - 8 is: 'vind je het leuk als je mentor komt?'. De interne consistentie van de vragenlijst bleek acceptabel met Cronbach's $\alpha = .66$.

Evenals bij de GCIC 4 – 8 is de drie-punts Likertschaal omgecodeerd om deze te kunnen vergelijken met de vijf-punts Likertschaal van de overige vragenlijsten. Om die reden is een score van 1 op een item is omgecodeerd naar 1, score van 2 is omgecodeerd naar 3 en score van 3 is omgecodeerd naar 5.

Agressiemeldingen. Van elke jeugdige worden agressie-incidenten bijgehouden middels de SOAS-R, Staff Observation Aggression Scale – Revised, methodiek (Nijman et al., 1999). De

pedagogisch medewerkers op de groep registreren middels deze methodiek elk agressie incident. Hier wordt in vermeld waar en wanneer de agressie plaatsvond, wat voor agressie er plaatsvond (fysiek of verbaal) en tegen wie. In dit programma worden agressie-incidenten niet alleen geregistreerd, maar kunnen deze vervolgens ook worden geanalyseerd. Uit dit programma is een document gegenereerd dat per kind aangeeft hoeveel agressiemeldingen er per maand zijn gedaan.

Procedure

Meetmomenten leefklimaat en alliantie. Alvorens er metingen plaatsvonden, zijn de ouders of voogden van de jeugdigen jonger dan 16 jaar geïnformeerd over deelname aan het onderzoek. Jeugdigen vanaf 16 jaar mochten dit zelf bepalen. Aangezien het gaat om een onderzoek ten behoeve van de kwaliteitsverbetering van de zorg binnen Juzt was het niet noodzakelijk dat ouders toestemming gaven. Wel kon er desgewenst bezwaar ingediend worden. In dat geval heeft de jeugdige in kwestie niet deelgenomen aan het onderzoek. Bij het afnemen van de vragenlijsten bij de jeugdigen is benadrukt dat de vragenlijsten anoniem worden behandeld en dat de antwoorden enkel gelezen worden door de onderzoekers. De vragenlijsten zijn afgenomen door onderzoeksassistenten.

Er zijn inmiddels zes halfjaarlijkse metingen uitgevoerd in het meerjarenonderzoek van Juzt in een periode van 2012 tot heden. Jeugdigen ontvangen doorgaans ongeveer een jaar behandeling op een residentiële groep. Na dat jaar wordt een advies opgesteld over waar de jeugdige het beste kan verblijven. Om deze reden hebben jeugdigen veelal aan twee meetmomenten deelgenomen.

Het huidige onderzoek verlangt tenminste twee meetmomenten (hierna genoemd T1 en T2) om verandering in ervaring te kunnen meten. Hierbij is het van belang dat voor alle jeugdigen eenzelfde tijdspanne tussen deze metingen zit. Van elke jeugdige zijn de eerste twee meetmomenten meegenomen in het onderzoek, met een tussentijd van zes maanden. Op de groepen is een continue doorstroom van kinderen die allen ongeveer een jaar op de groep verblijven. Het was om deze reden helaas niet mogelijk om alle kinderen op dezelfde dagen te testen. Over een periode van drie jaar zijn per jeugdige twee aansluitende metingen meegenomen in het huidige onderzoek. De onderzoeksopzet is weergegeven in Figuur 1.

Meetmomenten agressie. Voor het meten van de agressie wordt er per kind gekeken naar de agressie in de drie maanden voor de eerste meting van leefklimaat (in het vervolg AT1 genoemd) en alliantie en in de drie maanden na de tweede meting van leefklimaat en alliantie

(in het vervolg AT2 genoemd). Sommige kinderen waren echter niet drie maanden voor de eerste meting al op de groep, of hebben de groep eerder dan drie maanden na de tweede meting verlaten. Bij deze kinderen is het aantal agressie-incidenten naar rato berekend.

Agressie 1: Periode van drie maanden voor meting 1 AT1	Meting 1 Vragenlijst afnamen voor leefklimaat + alliantie T1	Periode van zes maanden	Meting 2 Vragenlijst afname voor leefklimaat + alliantie T2	Agressie 2: Periode van drie maanden na meting 2 AT2
--	--	-------------------------	---	--

Figuur 1: Opzet van de meetmomenten van leefklimaat, alliantie en agressie.

Design. Het huidige onderzoek maakt gebruik van een ‘within subjects design’ waarbij de afhankelijke variabele het verschil in agressie is en waarbij de onafhankelijke variabelen het verschil in ervaren van leefklimaat en de alliantie zijn. Daarnaast is gekeken of leeftijdscategorie een effect heeft op het verschil in ervaren van leefklimaat en alliantie over de tijd.

In dit onderzoek is geen gebruik gemaakt van een controlegroep, aangezien het gezien de behandeling niet ethisch is om op sommige groepen wel te werken aan het open leefklimaat en hier op andere groepen bewust niet aan te werken. Vanuit de literatuur zijn er immers aanwijzingen dat (het onnodig in stand houden van) een gesloten leefklimaat slecht is voor de ontwikkeling van de jeugdigen (Van der Helm, 2011).

Analyses

Om antwoord te kunnen geven op de onderzoeksvragen is gebruik gemaakt van SPSS (IBM, SPSS Statistics 20). Om vast te stellen of er sprake is van onderlinge samenhang tussen de variabelen open leefklimaat, gesloten leefklimaat, alliantie en agressie op zowel T1 als T2 is een Spearman’s Rho correlatieanalyse uitgevoerd. Er is gekozen voor de Spearman Rho correlatie in plaats van de Pearson correlatie gezien het feit dat de variabele niet normaal verdeeld zijn. Verwacht wordt dat een hoge score op open leefklimaat en alliantie negatief zal samenhangen met een hoge score op gesloten leefklimaat en een hoog aantal agressie-incidenten.

Door middel van repeated measures analyse is getoetst of de inspanningen om het leefklimaat en de alliantie op de leefgroepen te verbeteren tussen T1 en T2 ook als zodanig (meetbaar) worden ervaren door de jeugdigen. Daarnaast is door middel van een repeated

measures analyse getoetst of er een significant verschil bestaat tussen hoeveelheid agressie-incidenten gemeld in de drie maanden voor meetmoment 1 en in de drie maanden na meetmoment 2. Bij beide repeated measures analyse is rekening gehouden met de leeftijdscategorie waarin de jeugdigen zich bevindt, aangezien er een groot verschil zit tussen de leeftijden van de jeugdigen.

Om vervolgens antwoord te kunnen geven op de vraag of deze veranderingen in ervaring van leefklimaat en alliantie invloed hebben op de verandering in agressie is gebruik gemaakt van een ANCOVA. Hiervoor zijn de verschillen in de ervaringen van jeugdigen op T1 en T2 gecategoriseerd. Op deze manier wordt getracht een deel van de toevalsvariatie in antwoorden weg te nemen. Er is voor gekozen om de verschillen in te delen in vijf categorieën: erge verslechtering van de ervaring (-2), verslechtering van de ervaring (-1), geen verschil in ervaring (0), verbetering van de ervaring (1) en erge verbetering in de ervaring (2). Aan de hand van percentielscores is getracht om vijf gelijke groepen te creëren aan de hand van de verschillen in ervaring op T1 en T2. In de ANCOVA is AT2 als afhankelijke variabele toegevoegd en zijn de verschillen per categorie toegevoegd als onafhankelijke variabele. De AT1 is toegevoegd als covariaat evenals leeftijd, wanneer blijkt dat deze significant van invloed is op het verschil tussen de variabelen op T1 en T2.

Resultaten

Beschrijvende statistieken

Samenhang tussen de onderlinge variabelen

Tabel 1 geeft de beschrijvende statistieken weer van de ervaring van open leefklimaat, gesloten leefklimaat, alliantie en het aantal agressie-incidenten op zowel T1 als T2. Hieruit blijkt dat alle factoren op T1 samenhangen met deze zelfde factor op T2. De sterkte van deze relaties blijkt middelgroot tot groot (Cohen, 1992). De ervaringen van jeugdigen lijken redelijk stabiel over tijd. Daarnaast blijken open leefklimaat en alliantie op beide meetmomenten positief met elkaar samen te hangen. Deze relatie blijkt middelgroot tot groot (Cohen, 1992). Wanneer jeugdigen hoog scoren op open leefklimaat scoren de jeugdigen ook hoog op alliantie en andersom. Ook deze samenhang blijkt redelijk stabiel over tijd. Gesloten leefklimaat op T1 hangt daarentegen negatief samen met zowel open leefklimaat op T1 als alliantie op T1. Gesloten leefklimaat op T2 hangt negatief samen met open leefklimaat op T2. Deze relatie blijkt laag tot middelgroot (Cohen, 1992). Wanneer jeugdigen hoog scoorden op open leefklimaat en alliantie, scoorden de jeugdigen laag op gesloten leefklimaat. Opvallend is dat agressie niet negatief samenhangt met open leefklimaat en alliantie op beide

meetmomenten. Ook blijkt agressie niet positief samen te hangen met gesloten leefklimaat. Deze relaties werden door literatuur wel gesuggereerd. Agressie blijkt op beide meetmomenten positief samen te hangen met alliantie, hoewel de relatie laag blijkt (Cohen, 1992).

Uit de repeated measures analyse (Tabel 2) is gebleken dat het aantal agressie-incidenten per jeugdige op T2 niet significant te verschillen van het aantal agressie-incidenten per jeugdige op T1, $F(1,139) = .156, p = .693, \eta^2_{\text{partial}} = .001$.

Tabel 1.

Spearman ρ correlaties tussen open leefklimaat, gesloten leefklimaat, alliantie en agressie. Allen op T1 en T2.

	1	2	3	4	5	6	7	8
1. Open klimaat T1	-	-.41**	.51**	.46**	-.13	.29**	.03	-.04
2. Gesloten klimaat T1		-	-.20*	-.13	.32**	.01	.02	-.03
3. Alliantie T1			-	.28**	-.01	.44**	.17*	.17*
4. Open klimaat T2				-	-.32**	.54**	.00	-.06
5. Gesloten klimaat T2					-	-.13	.10	.04
6. Alliantie T2						-	.11	.10
7. Agressie T1							-	.46**
8. Agressie T2								-

Noot: * $p < .05$, ** $p < .01$

Repeated measures

De verwachting is dat de ervaringen van open leefklimaat en alliantie verbeteren over tijd en dat de ervaring van gesloten leefklimaat zal afnemen over de tijd. In Tabel 2 staan de gemiddelden en standaarddeviaties van de ervaringen van leefklimaat en alliantie weergegeven, als ook het gemiddelde aantal agressie-incidenten per jeugdigen op AT1 en AT2. Na uitvoeren van een repeated measures analyse blijkt uit Tabel 2 dat de ervaring van open leefklimaat op T2 niet significant verschilt van de ervaring op T1 $F(1,139) = .071$ $p = .791$, $\eta^2_{\text{partial}} = .001$. Zo bleek ook de ervaring van gesloten leefklimaat op T2 niet significant te verschillen van de ervaring op T1, $F(1,137) = .356$, $p = .552$, $\eta^2_{\text{partial}} = .003$. De ervaring van alliantie op T2 bleek eveneens niet significant te verschillen van de ervaring op T1, $F(1,138) = .070$, $p = .792$, $\eta^2_{\text{partial}} = .001$. Hiermee worden hypothese 1, 2 en 3 verworpen.

Tabel 2.

Gemiddelden en standaarddeviaties voor leefklimaat, alliantie en agressie

	T1			T2	
	<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Open leefklimaat	141	3.82	0.77	3.79	0.79
Gesloten leefklimaat	140	3.05	0.78	3.02	0.78
Alliantie	141	4.19	0.78	4.20	0.78
Agressie	142	0.96	2.50	1.08	2.92

Noot: niet significant bij $p > .05$

Invloed van leeftijd

Aangezien de leeftijden van de jeugdigen sterk uiteenlopen, is gecontroleerd of het verschil in ervaringen op leefklimaat en alliantie en het verschil in aantal agressie-incidenten verschillend is per leeftijdsgroep. De gemiddelden en standaarddeviaties per variabele per leeftijdsgroep zijn weergegeven in Tabel 3. Er is zowel gekeken of er een verschil binnen de groepen bestaat als tussen de groepen. Hieruit blijkt dat er binnen de groepen geen verschil bestaat in de verandering van ervaren van leefklimaat en alliantie en in het verschil in aantal agressie-incidenten. De leeftijdsgroepen blijken in dit opzicht redelijk gelijke groepen te zijn met weinig variantie.

Tabel 3.

Gemiddelden en standaarddeviaties van leefklimaat, alliantie en agressie verdeeld per leeftijdscategorie

		T1			T2	
		<i>N</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Open leefklimaat	J	29	3.96	0.67	4.02	0.63
	M	73	3.80	0.86	3.72	0.90
	A	39	3.76	0.64	3.73	0.63
Gesloten leefklimaat	J	29	2.79	0.88	2.66	0.62
	M	72	3.24	0.76	3.30	0.84
	A	39	2.88	0.64	2.90	0.64
Alliantie	J	29	4.40	0.55	4.42	0.47
	M	72	4.30	0.81	4.26	0.88
	A	40	3.88	0.81	3.96	0.69
Agressie	J	29	1.03	3.10	1.07	2.27
	M	74	1.35	2.81	1.59	3.70
	A	39	0.18	0.51	0.13	0.41

Noot: J staat voor leeftijdscategorie Jong, M staat voor leeftijdscategorie Middel en A staat voor leeftijdscategorie Adolescenten. * $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

Gebleken is echter dat tussen de drie leeftijdsgroepen op sommige variabelen wel significante verschillen zichtbaar zijn. Uit Tabel 2 is af te lezen dat er geen significante verschillen bestaan tussen de drie leeftijdsgroepen op het verschil in ervaren van een open leefklimaat, $F(2,138) = 1.45$, $p = .239$, $\eta^2_{\text{partial}} = .021$. De groepen verschillen echter wel op ervaren van gesloten leefklimaat, $F(2,137) = 10.06$, $p < .001$, $\eta^2_{\text{partial}} = .128$. 12,8% van de variantie tussen de groepen wordt bepaald door de leeftijdsgroep waar de jeugdigen zich in bevinden. Ook zijn er significante verschillen tussen de groepen op het verschil in ervaring van alliantie, $F(2,138) = 5.78$, $p = .004$, $\eta^2_{\text{partial}} = 0.08$. 8% van de variantie tussen de groepen wordt verklaard door de leeftijdsgroep waar de jeugdige zich in bevindt. Ook zijn er verschillen tussen de groepen in het verschil in gemiddeld aantal agressie-incidenten per jeugdigen, $F(2,139) = 3.68$, $p = .028$, $\eta^2_{\text{partial}} = 0.05$. 5% van de variantie tussen de groepen in verandering in hoeveelheid gemiddelde agressie wordt bepaald door de leeftijdscategorie waar de jeugdige zich in bevindt.

Invloed van leefklimaat en alliantie op agressie

Om antwoord te kunnen geven op de vraag of de verandering van ervaring van leefklimaat en alliantie invloed heeft op de verandering in hoeveelheid agressie-incidenten per jeugdige, is gebruik gemaakt van een variantie analyse (ANCOVA). Verwacht werd dat verbetering in ervaren van een open leefklimaat en ervaren van alliantie zou leiden tot een vermindering in het aantal agressie-incidenten over de tijd. Daarnaast wordt verwacht dat een gelijk gebleven of verslechterde ervaring van gesloten leefklimaat leidt tot een gelijk of verhoogd aantal agressie-incidenten over de tijd.

Er is gecontroleerd voor AT1 en voor leeftijdscategorie. Er blijkt geen significant verschil te bestaan op AT2 tussen de jeugdigen waarvan de ervaring van open leefklimaat (erg) verslechterd, gelijk gebleven of (erg) verbeterd is, $F(4,133) = .233$, $p = .919$, $\eta^2_{\text{partial}} = .01$. Eveneens blijkt er ook geen significant verschil te bestaan op AT2 tussen de jeugdigen waarvan de ervaring van alliantie (erg) verslechterd, gelijk gebleven of (erg) verbeterd is, $F(4,133) = 1.18$, $p = .322$, $\eta^2_{\text{partial}} = .03$. Hieruit blijkt dat jeugdigen die het open klimaat en de alliantie als (erg) verbeterd ervaren niet significant minder agressie-incidenten hebben dan de jeugdigen die het open leefklimaat als gelijk of (erg) verslechterd ervaren. Hiermee worden hypothese 4 en 5 verworpen.

Er blijkt daarnaast geen significant verschil te bestaan op AT2 tussen de jeugdigen waarvan de ervaring van gesloten leefklimaat (erg) verslechterd, gelijk gebleven of (erg) verbeterd is, $F(4,132) = .881$, $p = .477$, $\eta^2_{\text{partial}} = .03$. Hieruit blijkt dat jeugdigen die het gesloten leefklimaat als gelijk gebleven of als (erg) verbeterd ervaren (dus lager scoren op gesloten leefklimaat) niet significant verschilden in verandering in aantal agressie-incidenten dan jeugdigen die het gesloten leefklimaat als (erg) verslechterd ervaren. Hiermee wordt ook hypothese 6 verworpen.

Discussie

Leefklimaat en alliantie

In deze studie is onderzocht of verbeteringen die worden aangebracht door pedagogisch medewerkers aan het leefklimaat en aan de alliantie met de mentor in een residentiële setting worden opgemerkt door de jeugdigen op deze groepen. Er wordt gekeken of deze jeugdigen het leefklimaat en de alliantie met de mentor dan ook daadwerkelijk als verbeterd rapporteerden. In het huidige onderzoek, uitgevoerd bij de leefgroepen van Jutz, kon niet worden aangetoond dat de jeugdigen een verbetering ervaren in open leefklimaat, gesloten leefklimaat en alliantie. Ook wanneer binnen de drie leeftijdsgroepen afzonderlijk werd

gekeken, werd er geen verbetering gevonden in het ervaren van open leefklimaat, gesloten leefklimaat en alliantie. Tussen de groepen bleek wel een significant verschil te bestaan in de mate waarin het gesloten leefklimaat en de alliantie als veranderd werden ervaren. Belangrijk is wel om hierbij in gedachten te houden dat de verschillen tussen het eerste en het tweede meetmoment op zichzelf niet significant waren.

De uitkomst dat de ervaringen niet meetbaar verbeterden over de tijd, is niet in lijn met de verwachting. Uit de literatuur zijn kenmerken bekend van een open en gesloten klimaat (Van der Helm et al., 2009) en kenmerken van een goede alliantie (Bordin, 1979). Verwacht werd dat door te werken aan deze kenmerken met behulp van een vooropgezet actieplan (Strijbosch & Van Dam, 2015) een verbetering te zien zou zijn in de ervaringen van de jeugdigen. Het feit dat er in het huidige onderzoek geen significante verbetering wordt gevonden, kan twee brede oorzaken hebben die hieronder besproken worden.

Ten eerste bestaat de mogelijkheid dat er inderdaad geen verbetering in leefklimaat en alliantie is opgetreden door de maatregelen die zijn genomen. De actieplannen zijn opgesteld vanuit het team. Het zou kunnen dat deze actiepunten nog niet voldoende aansluiten bij wat de jeugdigen nodig hebben. Het kan om die reden zijn dat er voor de jeugdigen geen waarneembaar verschil heeft plaatsgevonden in het leefklimaat en in de alliantie. Wanneer gekeken wordt naar de gemiddelde beginwaarderingen van leefklimaat en alliantie van de jeugdigen is te zien dat de waardering van het open leefklimaat en de alliantie aan het begin al redelijk hoog is. Het zou daarom ook kunnen dat de jeugdigen het leefklimaat en de alliantie over het algemeen al als dusdanig positief ervaren dat de veranderingen weinig verbetering aan deze waarderingen toevoegen. Vanaf het begin van het 'Jij mag er zijn' project worden de pedagogisch medewerkers op verschillende manieren getraind in hun pedagogische vaardigheden, bijvoorbeeld middels video-interactie begeleiding (Strijbosch & Van Dam, 2015). Video-interactie begeleiding blijkt een positieve invloed te hebben op het opvoedgedrag van de pedagogisch medewerkers en pedagogisch medewerkers blijken na deze begeleiding sensitiever richting de jeugdigen (Fukkink & Tavecchio, 2010). Middels de actieplannen en de trainingen weten de teams de positieve scores mogelijk constant te houden. Het zou kunnen dat zonder deze inspanningen de ervaringen van de jeugdigen zouden dalen.

Ten tweede bestaat de mogelijkheid dat er wel een verbetering is opgetreden in de waardering van het leefklimaat en de alliantie, maar dat de manier van meten die in dit onderzoek is gebruikt deze verbetering niet heeft kunnen aantonen. Het zou kunnen zijn dat zes maanden te kort is om verandering op te kunnen merken. Daarnaast zijn, ondanks dat er bij alle kinderen zes maanden zat tussen meetmoment 1 en meetmoment 2, de kinderen niet

allemaal op dezelfde momenten in de tijd gemeten. In de tijdspanne waarin het verbetertraject zich afspeelt, vanaf 2012, zijn er bijvoorbeeld kinderen met beide meetmomenten in het begin van het traject, maar er zijn ook kinderen met beide meetmomenten later in het traject. Daardoor kan de situatie waarover de kinderen hun ervaring rapporteren verschillen. Deze verschillen kunnen een beeld van verbetering vertroebelen als bijvoorbeeld in het begin van het traject verandering langzamer of juist sneller verliep dan later in het traject. Bovendien kan het zo zijn dat om daadwerkelijk een verbetering te kunnen ervaren als kind, er een veel groter verschil moet zijn dan bewerkstelligd kon worden in een half jaar tijd. De actieplannen zijn opgesteld per leefgroep. Per leefgroep verschillen dus de kenmerken van leefklimaat en alliantie waaraan gewerkt wordt. Het is goed dat er op deze manier op maat gewerkt wordt voor elke groep. Maar het kan tot gevolg hebben dat er op sommige groepen wel verbetering plaats heeft gevonden en op andere niet. Door alle kinderen samen te nemen in de metingen kan het zo zijn dat er daardoor geen algehele verbeteringen worden gevonden. Ook de manier van meten zou hierin in rol kunnen spelen. Er wordt vanuit gegaan dat de jeugdigen de antwoorden op de vragenlijsten baseren over de voorafgaande periode. Het is echter mogelijk dat, wanneer een kind vlak voor het invullen van de vragenlijst een negatieve ervaring heeft gehad met de mentor, dit kind de vragenlijst invult op basis van deze enkele, recente ervaring in plaats van op basis van de gehele periode. Hierdoor kunnen de vragenlijsten mogelijk geen realistisch beeld geven van de algemene waardering van de jeugdige, maar is het slechts een momentopname.

Op basis van dit onderzoek is niet vast te stellen welke van bovenstaande verklaringen het meest aannemelijk is voor het feit dat de resultaten niet in lijn zijn met de verwachtingen. Vervolg onderzoek zou zich daarom wellicht kunnen richten op één groep waar kinderen allen op hetzelfde moment op de groep komen en ook langer dan een halfjaar gevolgd kunnen worden. Mogelijk zouden naast de vragenlijsten ook gesprekken met de kinderen gevoerd kunnen worden om de waardering van het leefklimaat en de alliantie over het algemeen te meten. Om ethische redenen is het, zoals eerder vermeld, niet mogelijk om in vervolg onderzoek te onderzoeken wat er met de ervaringen van het leefklimaat en de alliantie zou gebeuren wanneer de pedagogisch medewerkers niet zouden werken aan het verbeteren van het open klimaat.

Leefklimaat, alliantie en agressie

Er is onderzoek gedaan naar de relatie tussen leefklimaat, alliantie en agressie. Uit de beschrijvende statistiek blijkt in tegenstelling tot de literatuur (Ros et al, 2013; Van der Helm

et al., 2011) geen samenhang tussen het ervaren van open leefklimaat en agressie. Er blijkt ook geen relatie tussen gesloten leefklimaat en agressie. Uit de literatuur blijken gemixte resultaten over deze relatie (Van der Helm et al., 2011; Heynen et al., submitted). Alliantie blijkt zwak positief samen te hangen met agressie. Over alliantie in relatie tot agressie is nog weinig bekend. Deze relatie dient verder onderzocht te worden.

Onderzocht is daarnaast of het verbeteren van de ervaringen van leefklimaat en alliantie invloed hebben op het verminderen van agressie. Uit de resultaten komt naar voren dat een (erge) verbetering van de ervaring van een open leefklimaat niet meer invloed heeft op vermindering in het aantal agressie-incidenten dan jeugdigen die het open leefklimaat over de tijd als gelijk of als (erg) verslechterd hebben ervaren. Ook het ervaren van een (erg) verbeterde alliantie blijkt niet meer invloed te hebben op het verminderen van agressie dan wanneer de alliantie als gelijk of (erg) verslechterd wordt ervaren over de tijd. Het ervaren van een (erg) verbeterd gesloten leefklimaat blijkt daarnaast ook niet meer invloed te hebben op vermindering van agressie dan wanneer het gesloten leefklimaat als gelijk of (erg) verslechterd wordt ervaren.

Op basis van de negatieve samenhang tussen open leefklimaat en agressie die in de literatuur naar voren komt (Ros et al, 2013; Van der Helm et al., 2011) werd verwacht dat een verbetering in ervaring van open leefklimaat ook zou leiden tot een vermindering van agressie. Op basis van de positieve relatie tussen alliantie en open leefklimaat (Roest et al., 2014) werd dezelfde invloed van verbeteren van alliantie op vermindering in agressie verwacht. Uit literatuur blijkt een positieve samenhang tussen agressie en kenmerken die voortkomen uit een gesloten leefklimaat zoals afhankelijkheid, competitie en conflict (Harvey, 2005 in Ros et al., 2013). Onderzoek naar de samenhang van ervaren van gesloten leefklimaat in zijn geheel levert gemixte resultaten op. In Nederland werd gevonden dat een gesloten leefklimaat niet samenhangt met een verhoogde hoeveelheid agressie (van der Helm et al., 2011; Ros et al., 2013). Daarentegen werd in Duitsland wel gevonden dat een gesloten leefklimaat samenhangt met een verhoogde agressie (Heynen et al., submitted). Aangezien de kenmerken die voortkomen uit een gesloten leefklimaat samenhangen met agressie en het feit dat er in Duitsland een verband gevonden werd tussen gesloten leefklimaat en agressie werd verwacht dat een verbetering in het ervaren van gesloten leefklimaat ook zou leiden tot een vermindering in agressie. Het feit dat er in het huidige onderzoek geen relatie gevonden kan worden tussen het verbeteren van leefklimaat en alliantie en vermindering in agressie kan twee brede oorzaken hebben die hieronder worden besproken.

Ten eerste bestaat de mogelijkheid dat er inderdaad geen relatie bestaat tussen het

verbeteren van het leefklimaat en alliantie en het verminderen van agressie. Zo blijkt agressie een redelijk stabiel gedragskenmerk over de tijd. Onderzoek van (Huesmann et al., 1984) heeft aangetoond dat agressie op jonge leeftijd voor zowel jongens als meisjes voorspellend is voor antisociaal gedrag op latere leeftijd, zoals criminaliteit, partner mishandeling, verkeersovertredingen en zelfgerapporteerde agressie. Omgeving heeft invloed op de agressie, maar wanneer een persoon eenmaal agressieve gedragingen laat zien, blijken deze gedragingen relatief stabiel over tijd en situatie (Loeber & Stouthamer-Loeber, 1998). Het zou daarom kunnen zijn dat het leefklimaat en de alliantie op de leefgroep, waarin de jeugdigen zich een korte tijd bevinden, geen dusdanige invloed (meer) hebben op agressie om deze verandering teweeg te kunnen brengen. Uit voorgaande onderzoeken werd nog geen duidelijke relatie gevonden tussen leefklimaat, alliantie en agressie. Ook waren er nog weinig onderzoeken verricht naar de longitudinale relatie tussen deze constructen. Het zou daarom goed mogelijk zijn dat de relatie tussen open leefklimaat, gesloten leefklimaat en alliantie (als geheel genomen) met agressie laag is.

Ten tweede bestaat de mogelijkheid dat er wel een relatie bestaat tussen het verbeteren van het leefklimaat en de alliantie en vermindering van agressie, maar dat deze relatie door huidige meetmethoden niet kon worden aangetoond. Zoals eerder vermeld bestrijkt de tijdspanne waarin dit onderzoek heeft plaatsgevonden slechts een jaar. Hierdoor is het mogelijk dat de verbeteringen op leefklimaat en alliantie nog niet zodanig door de jeugdigen worden ervaren dat deze al invloed uitoefenen op de hoeveelheid agressie. Daarbij komt dat agressie slechts in een periode van drie maanden voor en drie maanden na de meetmomenten is gemeten. Het is hierdoor mogelijk dat dit geen representatief beeld geeft van de hoeveelheid agressie-incidenten van een jeugdige, aangezien deze incidenten in aantal fluctueren over de tijd. Hoewel er geen kwantitatieve verschillen gevonden zijn in de agressie tussen de twee meetmomenten, zijn er mogelijk wel kwalitatieve verschillen opgetreden. De aard van de agressie, en het verschil hierin op de twee meetmomenten, is echter niet meegenomen in het huidige onderzoek. Mogelijk is de intensiteit van het agressie-incidenten gedaald of is de agressie verschoven van fysieke naar verbale agressie. Ook is niet meegenomen tegen wie de agressie was gericht, dit zou mogelijk ook kunnen verschuiven. Daarnaast zijn de veranderingen in het ervaren van leefklimaat en alliantie gecategoriseerd in vijf groepen. Hierdoor kan het zijn dat subtiele verschillen die invloed zouden kunnen hebben op verandering in agressie niet gevonden konden worden. Deze beperkingen van het huidige onderzoek zouden kunnen verklaren waarom er geen samenhang tussen leefklimaat, alliantie en agressie wordt gevonden.

Ook hier is niet vast te stellen welk van deze twee mogelijke verklaringen het meest aannemelijk is. Wellicht kan in vervolgonderzoek de relatie tussen de constructen onderzocht worden bij een groep kinderen die op hetzelfde moment in dezelfde groep zitten en waarvan de agressie over een langere periode gemeten zouden kunnen worden. Het blijkt bijvoorbeeld dat er meer agressie voorkomt op gesloten dan op open leefgroepen (het juridische kader van de leefgroep) (Jongepier, 2012). Het zou kunnen dat de maatregelen wat betreft leefklimaat en alliantie op deze gesloten groepen minder effect hebben dan op de open groepen en dat door beide groepen samen te nemen de resultaten zijn vertroebeld. Vervolg onderzoek zou zich daarnaast kunnen richten op het kwalitatieve verschil in agressie in plaats van enkel op het kwantitatieve verschil. In de SOAS-R methodiek (Nijman et al., 1999) kunnen, zoals eerder genoemd, verschillende aspecten van het agressie-incident worden vermeld. Het zou interessant zijn om deze aspecten, en het verschil hier tussen op verschillende meetmomenten, mee te nemen in vervolgonderzoek.

Er is slechts beperkte hoeveelheid bewijs voor de relatie tussen leefklimaat en alliantie (als geheel) en agressie. Het zou daarom goed zijn om de kenmerken van open leefklimaat, gesloten leefklimaat en alliantie los te onderzoeken op een samenhang met agressie, zodat als resultaat hiervan wellicht het leefklimaat en de alliantie niet in zijn geheel, maar specifieke aspecten ervan verbeterd kunnen worden om mogelijk agressie te verminderen. Daarnaast zou op zoek gegaan kunnen worden naar andere aspecten van een leefgroep die wellicht sterker samenhangen met agressie dan leefklimaat en alliantie. Het gedrag van de jeugdigen roept bepaald gedrag op bij de pedagogisch medewerkers (Boendermakers et al., 2013). Pedagogisch medewerkers blijken vaak bang voor agressie op de groep en treden hierdoor mogelijk onbewust strenger en meer controlerend op richting de jeugdigen. Hierdoor kan een negatieve interactie ontstaan die opstandig gedrag van de jeugdigen tot gevolg kan hebben (Verstegen & Lodewijks, 2009 in Boendermakers et al., 2013). Wellicht zou een verandering in de attitudes van de pedagogisch medewerkers kunnen bijdragen aan vermindering van de agressie van de jeugdigen. In de adolescentie worden leeftijdsgenoten van grotere invloed op het gedrag van jeugdigen. Uit onderzoek blijkt dat het hebben van delinquente vrienden een belangrijke voorspeller is van delinquent gedrag bij jeugdigen (Harder, 2011). In leefgroepen wonen de jeugdigen met acht tot twaalf andere jeugdigen met (gedrags)problematiek. Mogelijk versterken zij elkaar in agressie en zou hierop beter ingespeeld moeten worden. Vervolgonderzoek zou zich kunnen richten op de relatie tussen agressie van groepsgenoten en het gedrag van jeugdigen.

Uit eerder onderzoek is gebleken dat leefklimaat en alliantie bijdragen aan een

positieve behandeluitkomst (Harder, 2011; Van der Helm, 2011). Daarnaast blijkt agressie op kinderleeftijd een grote voorspeller voor antisociaal gedrag en agressie op latere leeftijd (Huesmann et al., 1984), iets wat voor zowel het kind als de maatschappij negatieve gevolgen heeft (Scott et al., 2001). Het is daarom van belang dat positief aan deze drie aspecten van een residentiële leefgroep wordt gewerkt. Zoals Ruth Cunnigham al schreef in 1948, ontstaat een goed groepsklimaat niet vanzelf, maar door er actief aan te werken. Uit de huidige studie is gebleken dat, ondanks dat er goed aan klimaat gewerkt wordt, het nog moeilijk is om aan te tonen dat verbeteringen in het groepsklimaat ook duidelijk herkend worden en er een relatie bestaat met agressie. Om een duidelijker beeld te verkrijgen moet wellicht gemeten worden op specifieke groepen. Echter blijkt het in de praktijk bijna onmogelijk om een (grote) groep jeugdigen te kunnen onderzoeken die op eenzelfde moment op dezelfde groep komen en hier allemaal gedurende eenzelfde periode blijven. In de praktijk blijkt dat er een continue instroom van kinderen is die niet allemaal voor dezelfde periode blijven. Het zal hierdoor lastig blijven om met een grote groep participanten onderzoek te doen naar het verbeteren van leefklimaat en alliantie en de invloed hiervan op agressie.

Literatuurlijst

- Accurso, E. C., Hawley, K. M., & Garland, A. F. (2013). Psychometric properties of the Therapeutic Alliance Scale for Caregivers and Parents. *Psychological assessment*, 25(1), 244
- Anderson, C. A., & Bushman, B. J. (2002). Human aggression. *Psychology*, 53(1), 27.
- Boendermaker, L. (1995). *Jongeren in justitiële behandelinstellingen [Youth in judicial treatment institutions]*. The Hague: WODC.
- Boendermaker, L., Van Rooijen, K., Berg, T., & Bartelink, C. (2013). *Residentiële jeugdzorg: wat werkt?* Utrecht: Nederlands Jeugdinstituut.
- Bordin, E. S. (1979). The generalizability of the psychoanalytic concept of the working alliance. *Psychotherapy: Theory, Research and Practice*, 16, 252 -260.
- Carr, A. (2009). *What works with children, adolescents, and adults? A review of research on the effectiveness of psychotherapy*. London: Routledge.
- Cunningham, R (1948). A group creates its climate. *Educational Leadership*,
- Duppong Hurley, K., Lambert, M. C., Van Ryzin, M., Sullivan, J., & Stevens, A. (2013). Therapeutic Alliance Between Youth and Staff in Residential Group Care: Psychometrics of the Therapeutic Alliance Quality Scale. *Children and Youth Services Review*, 35(1), 56–64
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. Sage publications.
- Fukkink, R. G., & Tavecchio, L. W. (2010). Effects of video interaction guidance on early childhood teachers. *Teaching and Teacher Education*, 26(8), 1652-1659.
- Harder, A. T. (2011). *The downside up? A study of factors associated with a successful course of treatment for adolescents in secure residential care*. Groningen: Rijksuniversiteit Groningen (Dissertation).
- Harder, A. T., Knorth, E. J. & Kalverboer, M. E. (2013), A secure base? The adolescent–staff relationship in secure residential youth care. *Child & Family Social Work*, 18: 305–317.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B. J., Anderson, R. E., & Tatham, R. L. (2006). *Multivariate data analysis*. Prentice Hall Pearson Education.
- Harten, M., Van der & Rijn, E. (red.) (2003). *Behandelend opvoeden. Groepswork in de kinder- en jeugdpsychiatrische zorg*. Assen: Koninklijke Van Gorcum BV.
- Horvath, A. O., Del Re, A. C., Flückiger, C., & Symonds, D. (2011). Alliance in individual psychotherapy. *Psychotherapy*, 48(1), 9.
- IBM Corp. Released 2011. IBM SPSS Statistics for Macintosh, Version 20.0. Armonk, NY:

- IBM Corp.
- Jongepier, N. (2012). Gesloten residentiële jeugdzorg als veilige haven. *Jeugd en Co Kennis*, 4, 9-29.
- Kok, J.F.W. (1977). *Opvoeding en hulpverlening in behandelingssteuizen*. Rotterdam: Lemniscaat.
- Loeber, R., & Stouthamer-Loeber, M. (1998). Development of juvenile aggression and violence: some common misconceptions and controversies. *American Psychologist*, 53(2), 242.
- Martin, D. J., Garske, J. P., & Davis, M. K. (2000). Relation of the therapeutic alliance with outcome and other variables: a meta-analytic review. *Journal of consulting and clinical psychology*, 68(3), 438.
- McLeod, B. D., & Weisz, J. R. (2005). The therapy process observational coding system-alliance scale: measure characteristics and prediction of outcome in usual clinical practice. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 73(2), 323.
- Nijman, H.L.I., Muris, P., Merckelbach, H.L.G.J., Palmstierna, T., Wistedt, B., Vos, A.M., van Rixtel, A., Allertz, W., 1999. The staff observation aggression scale-revised (SOAS-R). *Aggressive Behavior* 25, 197-209
- Roest, J., Van der Helm, P., Strijbosch, E., Van Brandenburg, M., & Stams, G. J. (2014). Measuring Therapeutic Alliance With Children in Residential Treatment and Therapeutic Day Care A Validation Study of the Children's Alliance Questionnaire. *Research on Social Work Practice*, 1-7.
- Ros, N., Van der Helm, P., Wissink, I., Stams, G. J., & Schaftenaar, P. (2013). Institutional climate and aggression in a secure psychiatric setting. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, 24(6), 713-727.
- Scott, S., Knapp, M., Henderson, J., & Maughan, B. (2001). Financial cost of social exclusion: follow up study of antisocial children into adulthood. *BMJ*, 323(7306), 191.
- Shirk, S. R., & Karver, M. (2003). Prediction of treatment outcome from relationship variables in child and adolescent therapy: a meta-analytic review. *Journal of consulting and clinical psychology*, 71(3), 452.
- Strijbosch, E., Van der Helm, G.H.P., Van Brandenburg M., Mecking, M., Wissink, I. & Stams G. (2013). Children in Residential Care: Development and Validation of a Group Climate Instrument. *Research on Social Work Practice*, 1-8.
- Strijbosch, E., & Van Dam, C. (2015) 'Jij mag er zijn!' Eindrapportage onderzoeksresultaten 2012-2014

- Tracey, T. J., & Kokotovic, A. M. (1989). Factor structure of the working alliance inventory. *Psychological Assessment, 1*, 207–210
- Van de Mortel, M., & Valenkamp, M. (2011). Behandelgroep. In *Samen werken aan perspectief*. Bohn Stafleu van Loghum.
- Van der Helm, G. H. P. (2011). “First do no Harm”. Living Group Climate in Secure Juvenile Correctional institutions. Amsterdam: Vrije Universiteit.
- Van der Helm, G. H. P., Klapwijk, M., Stams, G. J. J. M., & Van der Laan, P. H. (2009). 'What works' for juvenile prisoners: the role of group climate in a youth prison. *Journal of Children's Services, 4*(2), 36-48.
- Van der Helm, G. H. P., Stams, G. J. J. M., & Van der Laan, P. H. (2011). Measuring group climate in prison. *The Prison Journal, 91*, 158–177.
- Van der Helm, G. H. P., Stams, G. J. J. M., Van Genabeek, M., & Van der Laan, P. H. (2012). Group climate, personality, and self-reported aggression in incarcerated male youth. *Journal of Forensic Psychiatry & Psychology, 23*(1), 23 – 39.
- Verstegen, R., & Lodewijks, H. P. B. (2009). *Interactiewijzer*. Uitgeverij Van Gorcum.